

Inhoud

Inleiding	5
Behandelde soorten.....	5
Naamgeving.....	5
Soortbeschrijvingen	6
Botanische termen	6
Bloeitijden.....	7
Verspreidingskaarten	7
Veranderingen in de flora.....	7
Nieuwkomers en exoten	9
Inzaai en aanplant	10
Fotografie	10
Waarnemingen van wilde planten doorgeven.....	11
Dankwoord.....	11
Soorten	13
Sporenplanten.....	14
Naaktzadigen.....	33
Bedektzadigen	36
Tweezaadlobbigen.....	188
(Super)Asteriden	366
Begrippenlijst	621
Fotoverantwoording	627
Literatuur	627
Register Wetenschappelijke namen	628
Register Nederlandse namen	643
Register Plantenfamilies	660

Inleiding

Dit boek heeft tot doel het determineren van wilde planten beter toegankelijk te maken voor een breed publiek. Nederland heeft een verrassend rijke flora, en het is eigenlijk merkwaardig dat er nauwelijks handzame gidsen bestaan die volledig op ons land zijn toegesneden. Jarenlang hebben we het moeten doen met vertaalde buitenlandse werken, of werken met zwart-witillustraties. Dit is de eerste gids met kleurenfoto's van vrijwel alle wilde planten die in Nederland voorkomen. Samen met verspreidingskaartjes en compacte soortteksten is dit handig om in het veld of later thuis in één oogopslag over alle essentiële informatie te beschikken.

De foto's nodigen vooral uit om de planten goed, en van zéér dichtbij te bekijken. De foto's zijn geselecteerd om specifieke kenmerken zoals bloembouw, bladvorm en beharing zo duidelijk mogelijk te tonen. Verwante soorten staan altijd bij elkaar in de buurt. Dit maakt het makkelijk om op elkaar lijkende soorten met elkaar te vergelijken. Om tot een determinatie te komen kan allereerst een selectie van potentiële kandidaten gemaakt worden met behulp van de foto's. Vervolgens kunnen de onderstreepte sleutelkenmerken in de tekst gebruikt worden om de keuze te verkleinen of tot één soort te beperken. Met de verspreidingskaartjes kan gecontroleerd worden of de betreffende soort terplekke eerder gevonden is.

Het boek is vooral voor mensen die niet graag met een determinatiesleutel werken. Het gebruik van een sleutel is dikwijls een moeizaam proces, en werkt alleen goed als de vereiste kenmerken duidelijk aan het onderhavige materiaal zichtbaar zijn. Verder heeft een sleutel het nadeel dat er soms diep 'gegraven' moet worden om een verschil met een andere soort boven water te halen, bijvoorbeeld bij grassen en schermbloemigen. In dit boek zijn daarom geen determinatiesleutels te vinden. In plaats daarvan geven de soortteksten een zo volledig mogelijke opsomming van kenmerken en eigenschappen, zodanig dat onderlinge vergelijkingen tussen twee willekeurige soorten zo goed mogelijk gedaan kan worden. Als er desondanks toch behoefte is aan een sleutel, dan kan de Heukels' Flora van Nederland (Duistermaat, 2020) een goede aanvulling vormen.

De soortvolgorde en de gehanteerde naamgeving is vrijwel gelijk daaraan, zodat beide boeken gemakkelijk naast elkaar gebruikt kunnen worden. De Veldgids Nederlandse flora (Eggelte, 2023) is eveneens handig omdat daarin sleutels en bijbehorende lijntekeningen tegenover elkaar staan.

BEHANDELDE SOORTEN

Ruim 1800 soorten en ondersoorten worden behandeld. Het gaat daarbij om vrijwel alle soorten die op de Standaardlijst van de Nederlandse flora 2020 staan (Duistermaat e.a., 2021) met uitzondering van de soorten die uitgestorven zijn; dit zijn in totaal ongeveer 1450 soorten. Deze soorten staan in de Heukels' Flora gewoonlijk met grote letters gedrukt. Voor de opname op de Standaardlijst gelden meerdere criteria: het gaat om soorten die inheems zijn of ingeburgerd, in het laatste geval moet een soort bekend zijn van tenminste drie vindplaatsen, en zich ten minste drie generaties lang handhaven. De wilde flora wordt in dit boek dus uitgebreid gedekt, ook de inheemse soorten die zeer zeldzaam zijn hebben een plaats gekregen. Bij de paardenbloemen, bramen en havikskruiden wordt echter volstaan met de zogenoemde secties; de microsoorten in deze groepen blijven buiten beschouwing, hetzelfde geldt voor de microsoorten binnen de vrouwenmantels.

Daarnaast worden 350 soorten behandeld die (nog) niet op de Standaardlijst staan, maar de laatste jaren in toenemende mate verwilderen of (onopzettelijk) zijn of worden aangevoerd, zogenoemde adventieve planten. Bij deze soorten moest helaas een selectie worden gemaakt. In deze categorie zitten zeer veel soorten die onregelmatig of slechts eenmalig aange troffen zijn. Het is ondoenlijk om daarbij naar volledigheid te streven. Als dat gedaan zou zijn, zou dit boek bijna twee maal zo dik geworden zijn.

NAAMGEVING

De gebruikte naamgeving is vrijwel geheel gelijk aan die in de Heukels' Flora van Nederland. Een afwijkende naamgeving is echter toegepast bij de 'droogbloemen': de geslachten *Gamochaeta* en *Pseudognaphalium* zijn nu van *Gnaphalium*

afgesplitst, op basis van recente inzichten van Verloove e.a. (2023). Voor de twee nieuwe geslachten waren ook nieuwe Nederlandse namen nodig: dit zijn Westerse droogbloem en Gele droogbloem geworden. Bij de paardenbloemen is de nieuwe indeling en naamgeving van Meijer & Van den Ham (2025) aangehouden. Er staan in dit boek ook soorten die nog geen Nederlandse naam hadden: dit zijn de vijf afzonderlijke soorten uit de Vroegeling-groep, dit is de Roodgerande ganzenvoet (*Chenopodium probstii*) en de IJlbloemige rus (*Juncus anthelatus*). Een aantal geslachten met slechts één soort hadden in de Heukels' Flora nog geen Nederlandse naam; hier is de Nederlandse soortnaam ook gebruikt op geslachtsniveau.

Zeven soorten van de Standaardlijst (Duistermaat, 2021) zijn in dit boek niet opgenomen vanwege een onduidelijke status, het gaat om de Mainzerkweek (*Elymus arenosus*), Grindstijfgras (*Microphyllum tenellum*), de Late stekelnoot (*Xanthium strumarium*), de Basterdwaterranonkel (*Ranunculus pseudofluitans*), Ontario-aster (*Symphotrichum ontarionis*), Uitstaande aster (*S. lateriflorum*) en de Wilde dwergmispel (*Cotoneaster integerrimus*). De eerste drie zijn de laatste jaren niet (meer) waargenomen (de Late stekelnoot nog één maal op een braakterrein). Basterdwaterranonkel komt vermoedelijk voor, maar kan eigenlijk niet herkend worden zonder DNA-analyse. Bij de Wilde dwergmispel wordt al langere tijd getwijfeld aan de correcte identiteit en status als inheemse soort. Bij drie soorten met een Rode Lijst-status 'Gevoelig' kan inmiddels worden aangenomen dat zij in ons land zijn uitgestorven; dit zijn Eenbloemig wintergroen, Kruipijm en Wilgalant. Deze soorten zijn nog wel in dit boek opgenomen, de laatste twee komen verwilderd voor. Een soort waarvan aangenomen werd dat deze was uitgestorven, is recent herontdekt (Wilgsla, *Lactuca saligna*); het was niet meer mogelijk om die nog op te nemen. Recent zijn ook een paar soorten nieuw voor Nederland opgegeven: Cyperzegge (*Carex bohémica*), IJle orchis (*Anacamptis laxiflora*) en Veluwe wespensorchis (*Epipactis veluwensis*). Bij de eerste twee gaat het om eenmalige vondsten. Bij de laatste moet nog vastgesteld worden of de status van soort van toepassing is.

SOORTBESCHRIJVINGEN

De soortteksten bestaan uit een aantal vaste onderdelen. Na de Nederlandse en wetenschappelijke naam volgt de levensvorm (eenjarig, overblijvend, etc.), de

hoogte van de plant en de bloeitijd. Daarna de beschrijving (veelal eerst de stengel- en bladkenmerken, daarna de bloemkenmerken, en tot slot indien van toepassing de vruchtkenmerken). Sleutelkenmerken zijn onderstreept, dit zijn kenmerken die helpen om snel het verschil met een verwante soort te vinden. Vervolgens de milieuvoorkeur, dit is een opsomming van biotopen waarin de soort gevonden kan worden, vaak gevolgd door de grondsoorten waarop de plant pleegt te groeien. En tot slot de zeldzaamheid, indien van toepassing de Rode Lijst-status (Sparrius e.a., 2014) en bij exoten de landen van herkomst (meestal ontleend aan powo.science.kew.org). In een klein aantal gevallen wordt een soort alleen vergeleken met een voorgaande soort. De verschillen worden dan genoemd. Dit wordt alleen gedaan als twee soorten veel op elkaar lijken.

Soorten worden verenigd tot geslachten. De koppen van de geslachtsnamen zijn in een bruine kleur gedrukt. Alle geslachten waarin twee of meer soorten zitten hebben een eigen introductietekst. Hierin wordt aangegeven met welke kenmerken deze soorten met elkaar overeenkomen. Geslachten worden vervolgens verenigd tot families. Familienamen zijn in een groene kleur gedrukt.

In een aantal gevallen worden ook ondersoorten behandeld. Deze staan in rang een trede lager dan soorten. Ondersoorten zijn altijd herkenbaar aan hun wetenschappelijke naam: hierin komt de term subsp. voor, dit staat voor subspecies, letterlijk ondersoort dus. Ondersoorten zijn niet altijd scherp van elkaar te onderscheiden. Variëteiten (afgekort var.) staan nog lager in rang; deze worden slechts bij uitzondering behandeld.

Kruisingen tussen twee soorten zijn een vrij algemeen fenomeen. Het is niet haalbaar om alle kruisingen te behandelen of zelfs maar te noemen. Kruisingen worden alleen behandeld als zij zich als een zelfstandige soort zijn gaan gedragen. Soms vormen ze dan grote klonen met alleen vegetatieve vermeerdering waarbij de oudersoorten vaak ook afwezig zijn. Soms worden juist terugkruisingen met de ouders gevormd; we spreken dan van een hybridenzwerm. Kruisingen zijn altijd te herkennen aan een x-teken in de wetenschappelijke naam.

BOTANISCHE TERMEN

De gebruikte termen worden in een verklarende woordenlijst toegelicht. Er is naar gestreefd om zo min mogelijk moeilijke termen te gebruiken. Zo zijn termen die niet strikt noodzakelijk zijn, zoals

Schijnheggenroos (*Rosa x subcollina*)

Zomereik x Wintereik (*Quercus x rosacea*)

Blauwe x Rode waterereprijs (*Veronica x lackschewitzii*)

Reigersbek x Kleverige reigersbek (*Erodium x anaristatum*)

Enkele voorbeelden van kruisingen

‘bloemdek’, ‘lemma’, ‘palea’, ‘nagel’ en ‘plaat’ volledig vermeden om de leesbaarheid te vergroten. Er wordt wel uitgegaan van een basale botanische kennis. De terminologie sluit zo goed mogelijk aan bij de eerdergenoemde determinatiewerken (Heukels’ Flora en Veldgids Nederlandse flora).

BLOEITIJDEN

Door de klimaatverandering zijn de bloeitijden sterk verschoven. Bij veel soorten begint de bloei momenteel wel een maand eerder dan vroeger. Ook loopt de bloei in de herfst langer door, vaak tot in de winter. Dit blijkt o.a. uit de ‘Eindejaars Plantenjacht’ (plantenjacht.nl). De potentiële bloeitijden zijn weliswaar vaak langer geworden, maar dit betekent niet dat een soort binnen de gegeven periode altijd in bloei zal staan. Vaak zal de bloei juist korter of opportunistisch zijn. Ieder jaar is anders; zo kan door zomerdroogte de bloei vroegtijdig tot een einde komen. De bloeigegevens zijn o.a. ontleend aan de NDFF Verspreidingsatlas; op het tabblad ‘trend en bloei’ is dit per soort als curve zichtbaar.

VERSPREIDINGSKAARTEN

De verspreidingskaarten geven alle gevalideerde (goedgekeurde) waarnemingen gedaan tussen 2000 en 2025. Donkerrode stippen staan voor wilde groeiplaatsen; roze stippen geven groeiplaatsen van ingezaaide of aangeplante planten. Dit onderscheid is in de praktijk niet altijd goed te maken, waarover later meer. De verspreidingskaartjes zijn ook online te zien (Verspreidingsatlas.nl) en worden daar continu door FLORON geactualiseerd. In dit boek willen we vooral de stand van zaken anno 2025 vastleggen. Veel soorten gaan momenteel sterk voor- of achteruit, en het is nuttig om dit tijdsbeeld in een boek te fixeren. Elke stip staat voor de aanwezigheid in een uurhok (5x5 km).

VERANDERINGEN IN DE FLORA

De veranderingen bij de plantensoorten zijn momenteel groter dan ooit. Veel inheemse soorten staan enorm onder druk; andere soorten nemen juist toe, vooral exoten. De laatste Rode Lijst is in 2014 uitgekomen. Dit is een officieel document waarin zes bedreigingscategorieën onderscheiden worden. In oplopende volgorde zijn dit: Gevoelig, Kwetsbaar, Bedreigd, Ernstig Bedreigd, In het wild verdwenen uit Nederland, en (helemaal) Verdwenen uit Nederland. Van de 1432 beschouwde soorten bleken toen 530 soorten een Rode Lijst-status te hebben (dit is 37%). Hiermee zijn nog niet alle

soorten met een achteruitgang in beeld. Veel meer soorten vertonen een neergaande trend, maar deze was op het moment van evaluatie niet ernstig genoeg om er een Rode Lijst-status op toe te kennen, bijvoorbeeld omdat er nog steeds veel groeiplaatsen van bestonden. Maar ook soorten die al voor 1900 verdwenen zijn tellen op de Rode Lijst niet mee. Bijvoorbeeld de Witte muggenorchis (*Pseudorchis albida*), die al eind 19e eeuw was verdwenen.

Sinds 1900 zijn er vier soorten orchideeën uitgestorven. Zij tonen niet alleen aan hoe drastisch het Nederlandse landschap sinds die tijd veranderd is, maar laten ook zien hoe vroeg de verarming al op gang gekomen was. Wat er bij deze soorten uitspringt, is dat de ontwatering en bemesting van de landbouwgronden begin 20e eeuw al grote vormen aangenomen moet hebben. De Aangebrande orchis (*Neotinea ustulata*), de Wantsenorchis (*Anacamptis coriophora*) en de Zomerschroeforchis (*Spiranthes aestivalis*) legden toen allemaal al het loodje; dit zijn zeer gevoelige bewoners van schrale graslanden. Maar het zijn natuurlijk niet alleen orchideeën die verloren zijn gegaan.

In de loop van de 20e eeuw trok de steeds intensievere landbouw een steeds zwaardere wissel op onze flora. In de driedelige serie 'Wilde Planten' (Westhoff e.a., 1970-1973) is hier uitgebreid verslag van gedaan. Voor het eerst werd het voor een breed publiek duidelijk hoe onthutsend groot de opgetreden verliezen waren. Mede door 'Wilde Planten' ontstond het besef dat het zo niet langer door kon gaan. De jaren daarna zijn veel soorten beter beschermd in grotere natuurgebieden. Sommige soorten vonden een refugium in wegbermen waar minder intensief werd gemaaid. Maar tegelijkertijd ging de intensivering van het agrarische landgebruik door: weilanden werden gescheurd en ingezaaid met louter Engels raaigras, en werd in toenemende mate snijmaïs geteeld om het steeds groter wordende mestoverschot te kunnen aanwenden. De effecten van de stikstofdepositie werden ook steeds sterker zichtbaar en reiken nu diep in onze natuurgebieden. Voor veel soorten is de achteruitgang daarmee niet minder geworden. Zo nemen veel waterplanten, zoals Paarbladig fonteinkruid, tot op heden nog steeds sterk af. Een herziening van de Rode Lijst naar de huidige stand van zaken is daarom dringend gewenst. In de NDFF Verspreidingsatlas, op het tabblad 'trend en bloei' is per soort te zien hoe het daarmee gaat.

Akkerbedstro (*Asperula arvensis*)

Wildemanskruid (*Pulsatilla vulgaris*)

Zaagblad (*Serratula tinctoria*)

Blauwgras (*Sesleria caerulea*)

Enkele na 1900 verdwenen plantensoorten

Wolfsklauwfamilie - Lycopodiaceae

KLEINE WOLFSKLAUW - DIPHASIASTRUM

Kleine wolfsklauw

Diphasiastrum tristachyum

Wintergroene sporenplant met ondergrondse uitlopers. 8 tot 15 cm.

Stengel meermalen vorksgewijs vertakt tot rechtopstaande, bezemachtige 'struikjes'; bladeren schubvormig, spits, ± tegen de stengels aanliggend; sporenaren langgesteeld, 2 tot 7 bijeen.

Op een paar plekken in heidevelden en lichte bossen, op open, droge, voedselarme zandgrond. Planten kunnen zeer oud worden, zij groeien dan in meters grote 'heksenkringen'.

Zeer zeldzaam, Ernstig bedreigd

DENNENWOLFSKLAUW - HUPERZIA

Dennenwolfsklauw

Huperzia selago

Wintergroene sporenplant zonder uitlopers. 5 tot 15 cm.

Stengel opstijgend, weinig vertakt, dicht bebladerd; bladeren afstaand, naaldvormig, spits; de stengel gaat naar de top over in een vruchtbaar gedeelte; sporendoosjes in de oksels normale bladeren; er zijn geen aparte sporenaren.

In heidevelden, schraallanden en lichte denbossen, op beschutte, ietwat vochtige, voedselarme plekken, vaak tussen het mos.

Zeldzaam, Kwetsbaar

MOERASWOLFSKLAUW - LYCOPODIELLA

Moeraswolfsklauw

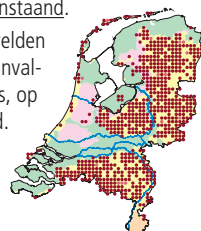
Lycopodiella inundata

Wintergroene sporenplant met kruipende stengels. 5 tot 10 cm.

Stengel kruipend en opstijgend, het rechtopstaande deel niet vertakt; bladeren afstaand, naaldvormig, spits, vaak gekromd; sporenaren eindstandig, ongesteeld, alleenstaand.

Plaatselijk talrijk op plagplekken in heidevelden en schraallanden, ook in zandgroeves, duinvalleien, en aan oevers van vennen en plasjes, op vochtige tot natte, vaak lemige zandgrond.

Algemeen

☐ geeft de eerste foto van de soort aan

DOUGLASSPAR - PSEUDOTSUGA

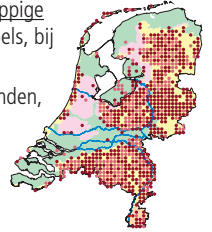
Douglasspar

Pseudotsuga menziesii

Wintergroene naaldboom. Tot 40 m. Apr.

Naalden 2 tot 3 cm. lang, verspreid langs de twijgen, maar ± in één vlak gerangschikt, vrouwelijke kegels 6 tot 10 cm. lang, bruin wordend, met dunne schubben (zie foto onderaan vorige pagina, rechts); deze dragen drietoppige aanhangsels. Op de bast zitten harsknobbels, bij kneuzing verspreiden die een citrusgeur.

Veel aangeplant in bossen op de zandgronden, vooral op zure bodems. Vormt op grote schaal zaailingen, maar deze groeien zelden uit tot volwassen bomen.

Algemeen, uit Noord-Amerika

LORK - LARIX

Japanse lork

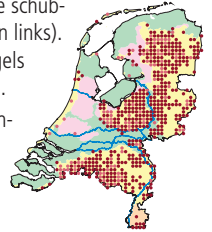
Larix kaempferi

Niet-wintergroene naaldboom. Tot 35 m. Apr.-mei.

Naalden 2 tot 3 cm. lang, verspreidstandig langs éénjarige twijgen, en in dichte toefjes aan kortloten (één- tot meerjarige korte zijtakjes), in de herfst afvallend; vrouwelijke kegels tijdens de 'bloei' fraai roze gekleurd, bij rijpheid bruin wordend, 2 tot 4 cm. lang, met naar buiten gekrulde schubben (zie foto op vorige pagina, tweede van links).

De Europese lork (*Larix decidua*) heeft kegels met niet-gekrulde, aansluitende schubben.

Veel aangeplant in bossen op de zandgronden, vooral op zure bodems. Vormt vaak zaailingen, vooral op kapvlaktes, maar deze groeien zelden uit tot volwassen bomen.

Algemeen, uit Japan

HEMLOCKSPAR - TSUGA

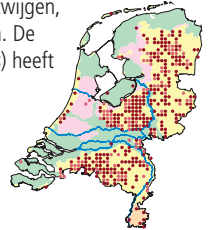
Westelijke hemlockspar

Tsuga heterophylla

Wintergroene naaldboom. Tot 25 m. Apr.-mei.

Naalden 0,5 tot 2 cm. lang, sterk wisselend van lengte, korte en lange naalden staan door elkaar; kegels 2 tot 3 cm. lang, stomp, hangend aan het uiteinde van de twijgen, bruin bij rijpheid, met afstaande schubben. De Oostelijke hemlockspar (*Tsuga canadensis*) heeft spitse kegels.

Aangeplant in bossen op zandgrond, ook in de duinen. Zait zichzelf zo nu en dan uit, maar groeit zelden uit tot een volwassen boom.

Algemeen, uit Noord-Amerika

Middelste sneeuwroem

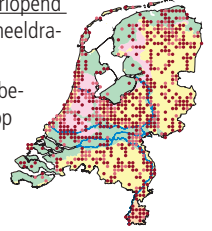
Scilla luciliae

Bolgewas. 15 tot 30 cm. Mrt.-apr.

Bladeren (lijn-)lancetvormig, gootvormig, aan de top kapvormig; bloemen alleenstaand of tot vier bij elkaar, langgesteeld; bloemblaadjes blauw aan het uiteinde, verlopend naar wit onderaan, 12 tot 20 mm. lang; meeldraden samenheilig tot een wit zuiltje.

In landgoederen, binnenduinrandbossen, begraafplaatsen en parken, ook in gazons, op vochtige, humeuze bodems. Regelmatig aangeplant. Stinzenplant.

Vrij zeldzaam, uit Turkije

Lissenfamilie - Iridaceae

LIS - IRIS

Bloembladen in twee kransen van drie, de buitenste hangend, met een fijne donkere lijntekening (honingmerk), de binnenste veel kleiner, horizontaal of opgericht. Meeldraden en stempel verborgen onder drie bladachtige, kapvormige organen.

Gele lis

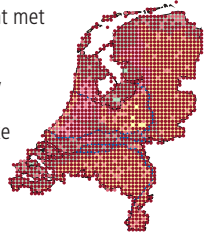
Iris pseudacorus

Helofyt met kruipende wortelstok. 40 tot 120 cm. Mei-jun.

Bladeren zwaardvormig, tot 3 cm. breed, spits, zodevormend; bloemen donkergeel, ± 10 cm. groot, meestal twee of drie bij elkaar in een schede; doosvrucht met platte, bruine zaden.

Langs sloten, kanalen, rivieren en plassen, in moerasbossen, wilgengrienden, natte hooilanden en duinvalleien, op voedselrijke bodems of in ondiep, meestal zoet water.

Algemeen

Stinkende lis

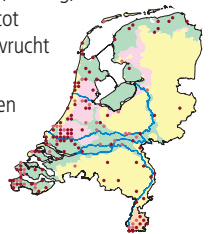
Iris foetidissima

Overblijvende plant. 30 tot 80 cm. Mei-jul.

Bladeren zwaardvormig, tot 2,5 cm. breed, vezelig, spits, in dichte pollen; bloemen vuilpaars tot bleekgeel, met gele of bruine tinten; doosvrucht met opvallende bolle, rode zaden.

Ingeburgerd in parken, struwen, bosjes en ruderaal overhoekjes, ook adventief. Sierplant, gekweekt voor droogboeketten.

Zeldzaam, uit Zuidwest-Europa

Bruinrode wespenorchis

Epipactis atrorubens

Knolgewas. 20 tot 60 cm. Mei-jul.

Bladeren langwerpig tot lancetvormig, kromnervig; plant zeer dicht bezet met korte haartjes; bloemen kortgesteeld, in een langgerekte, losbloemige tros, ± hangend, diep rozerood; uiteinde van de lip met talrijke wratjes.

Onbestendig in kalkgraslanden in Zuid-Limburg, vooral in randzones met struweel, ook in de ENCI-groeve, op droge kalkrijke bodems, vaak plekken met ondiep aanwezige mergel.

Zeer zeldzaam, Ernstig bedreigd

Geelgroene wespenorchis

Epipactis muelleri

Knolgewas. 25 tot 70 cm. Jun.-jul.

Dit is een moeilijk te herkennen soort, alleen op minieme details verschillend van de volgende soort. Deze soort heeft geen rostellum (zie onder), en is daardoor zelfbestuivend, in tegenstelling tot andere Wespenorchissen. Verder gaan de bloemen bij deze soort minder ver open, de bladrand is vaak wat gegolfd, en de bloemsteel is groenig.

Struwelen en bosranden in de buurt van kalkgrasland, alleen in Zuid-Limburg.

Zeer zeldzaam, Gevoelig

Het rostellum is een orgaan dat kleefstof produceert; de kleefstof is nodig om stuifmeelklompjes aan een bezoekend insect te plakken. Het is zichtbaar als een klein glanzig bolletje.

Brede wespenorchis

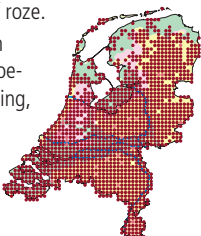
Epipactis helleborine subsp. *helleborine*

Knolgewas. 30 tot 90 cm. Jun.-aug.

Bladeren elliptisch tot lancetvormig, kromnervig; stengel dicht bezet met korte haartjes; bloemen kortgesteeld, in een langgerekte tros, ± hangend, groenig, met roze en witte tinten; bloemsteel rossig; onderste schutblaadjes veel langer dan de bloem (>2x); uiteinde van de lip wit of roze.

Vaak in bosranden, langs bospaden, in wegbermen, duinen, parken en plantsoenen, ook in de menselijke woonomgeving, meestal op licht beschaduwde, goed gedraineerde, humeuze bodems, vooral op zandgrond.

Algemeen

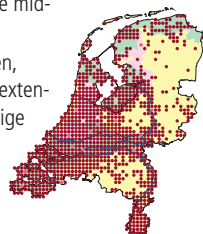
Zeegroene rus

Juncus inflexus

Schijngras, in pollen groeiend. 20 tot 100 cm. Mei-sep.

Stengel rechtop, rond, sterk gegroefd, met 'gekamerd' merg, blauwgroen van kleur; bloeiwijze los, schijnbaar zijdelings uit de stengel tredend, boven het midden van de halm; bloemen alleenstaand in een sterk vertakte, naar boven gerichte bloeiwijze; bloemblaadjes spits, de buitenste drie iets langer dan de binnenste, donkerbruin met groene middenstreep.

Het meest op drassige plekken langs sloten, plassen drinkpoelen, beken en krekken, in extensief grasland, vochtige bossen en voormalige strandvlaktes, vaak op wat zwaardere, verstoorde klei- en leembodems, ook op kalkrijk duinzand, verdraagt zilte omstandigheden.

Algemeen

Pitrus

Juncus effusus

Schijngras, in pollen groeiend. 20 tot 100 cm. Mei-sep.

Stengel rechtop, rond, glad, met merg gevuld, heldergroen van kleur; bloeiwijze vrij los, schijnbaar zijdelings uit de stengel tredend, boven het midden van de halm; bloemen alleenstaand of in clusters in een sterk vertakte, schuin naar boven gerichte bloeiwijze; bloemblaadjes spits, alle zes even lang, eerst groen, later lichtbruin.

Op alle soorten vochtige of natte, voedselrijke grond, veel in verstoorde milieus zoals veruigde graslanden, vertrapte oevers, pas gegraven vijvers, op baggerstort, in door meeuwen bemeste vennen, en vennen waar voedselrijk water ingelaten is.

Algemeen

Biezenknoppen

Juncus conglomeratus

Schijngras, in pollen groeiend. 20 tot 100 cm. Mei-aug.

Stengel rechtop, rond, gegroefd, met merg gevuld, grijsgroen van kleur; bloeiwijze compact, schijnbaar zijdelings uit de stengel tredend, boven het midden van de halm; bloemen in een gedrongen zijwaarts gerichte kluwen, soms iets losser; bloemblaadjes spits, de buitenste drie iets langer dan de binnenste, meestal donkerbruin met groene middenstreep.

Het meest in moerassige weilanden, hooilanden en schraallanden, ook in oevers van sloten en plassen, in duinvalleien en moerassen, steeds op tamelijk voedselarme, stikstofarme en kalkarme bodems.

Algemeen

Ruige klaproos

Papaver argemone

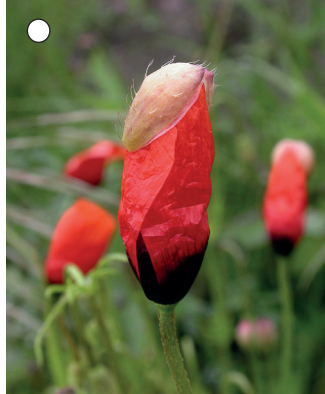
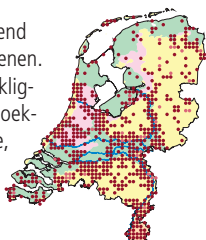
Éénjarige plant. 15 tot 50 cm. Apr.-jul.

Stengel aanliggend behaard; bladeren verspreid langs de stengel, dubbel veerdelig, kort behaard; de borstelharige knoppen zijn eerst knikkend; bloemen 4 tot 6 cm. groot, met vier rode, vaak gerimpelde kroonbladen, gewoonlijk met een zwarte voet; vrucht langwerpig, naar de top iets verbreed, met stijve, naar boven gerichte borstelharen en vier tot zes duidelijke stempelstrepen; meeldraden veel.

Vanouds in graanakkers op leemhoudend zand, maar daaruit grotendeels verdwenen.

Nu vooral op spoorwegterreinen, braakliggende grond en andere ruderaal overhoekjes, het meest op tamelijk voedselarme, leemhoudende zandgrond, vaak op stenige plekken.

Vrij zeldzaam, uit Europa

Grote klaproos

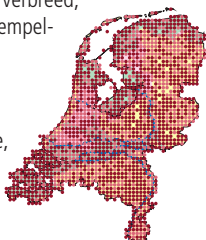
Papaver rhoeas

Éénjarige plant. 20 tot 80 cm. Apr.-sep.

Stengel borstelig afstaand behaard; bladeren verspreid langs de stengel, veersplettig tot veerdelig met een grote eindlob, lobben gezaagd, behaard; de borstelharige knoppen zijn eerst knikkend; bloemen 5 tot 9 cm. groot, met vier rode, vaak gerimpelde kroonbladen, gewoonlijk met een zwarte voet; vrucht omgekeerd-eirond, naar de top verbreed, kaal, met acht tot dertien duidelijke stempelstrepen; meeldraden veel.

In akkers, omgewerkte wegbermen, bedrijventerreinen en andere ruderaal standplaatsen, op tamelijk voedselrijke, vaak kalkhoudende bodems en stenige plekken.

Algemeen, uit Europa

Bleke klaproos

Papaver dubium

Éénjarige plant. 20 tot 60 cm. Apr.-aug.

Stengel behaard; bladeren verspreid langs de stengel, veersplettig tot veerdelig met een kleine eindlob, lobben gezaagd, behaard; de borstelharige knoppen zijn eerst knikkend; bloemen 4 tot 7 cm. groot, met vier bleekrode, vaak gerimpelde kroonbladen, zelden met zwarte voet; vrucht langwerpig, net onder de top het breedst, kaal, met vier tot negen stempelstrepen; meeldraden vrij veel.

In ongeveer dezelfde milieus als de vorige soort.

Algemeen, uit Europa

Duinroos

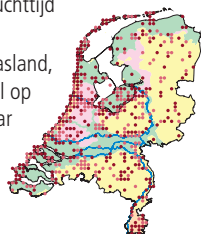
Rosa spinosissima

Dwergheester. 10 tot 80 cm. Mei-jun.

Plant sterk vertakt met roodbruine takken, dicht bezet met rechte dunne stekeltjes; bladeren oneven geveerd met zeven tot elf deelblaadjes; blaadjes $\pm$ 1 cm. lang, rondachtig tot eirond, blauwgroen, vrijwel kaal; bloemen 3 tot 5 cm. groot, meestal roomwit, alleenstaand; bottel bolrond of iets afgeplat, tot 1,5 cm. groot, eerst rood, bij rijpheid zwart wordend; kelkbladen gaafrandig, in de vruchttijd omhoogstaand.

Langs de hele Nederlandse kust in duingrasland, laag duinstruweel en duinvalleien, meestal op kalkhoudende zandgrond. Ook hier en daar langs de randmeren, meegekomen met verplaatst zand. Elders steeds aangeplant en verwilderd.

Vrij zeldzaam

Rimpelroos

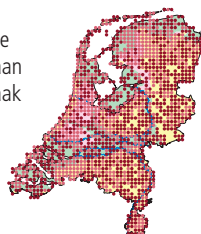
Rosa rugosa

Heester. 1 tot 2 m. Mei-okt.

Takken viltig behaard, dicht bezet met dunne rechte stekels; bladeren geveerd met zeven- tot negen deelblaadjes; blaadjes rimpelig, ondiep gekarteld, van onder dicht behaard; bloemen 6 tot 8 cm. groot, dieproze tot wit, alleenstaand; bottel bolrond, gewoonlijk iets afgeplat, tot 3,5 cm. groot, oranjerood wordend; kelkbladen gaafrandig, in de vruchttijd recht omhoog.

Veel aangeplant en verwilderd, vaak dichte struwelen vormend, vooral in de duinen, aan bosranden, langs fietspaden en wegen, vaak langs infrastructuur dat met zand is opgehoogd. Het meest op tamelijk voedselrijke, kalkhoudende zandgrond, tolerant voor zout.

Algemeen, uit Oost-Azië, invasief.

Kaneelroos

Rosa majalis

Heester. 30 tot 180 cm. Jun.-jul.

Twijgen kaneelbruin; bladeren oneven geveerd met vijf tot zeven deelblaadjes; blaadjes met afgeronde voet zittend, vooral aan de onderkant duidelijk behaard; bladsteel en bladspil dicht en kort behaard; bloemen 3 tot 5 cm. groot, roze, alleenstaand of tot drie bijeen; bottel bolrond, rood; kelkbladen gaafrandig, in de vruchttijd recht omhoog.

Bosranden, heggen en struwelen, vooral in de duinen, zelden elders, gewoonlijk op zandgrond, soms aangeplant.

Zeer zeldzaam, uit Europa

Kluwenzuring

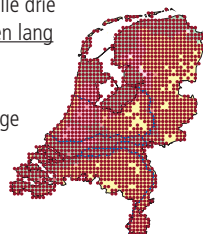
Rumex conglomeratus

Overblijvende plant. 50 tot 100 cm. Mei-aug.

Plant rechtop; grondstandige bladeren langwerpig tot lancetvormig, langgesteeld met hartvormige voet, groen; stengelbladen veel kleiner; bloeiwijze pluimvormig; bloemen in kransen, groen tot roodachtig; bloemblaadjes tot 3 mm. lang wordend, tongvormig, niet getand, alle drie met een grote knobbel; de vruchtsteel even lang of korter dan de vrucht.

Aan drassige waterkanten, in moerassen, vochtige loofbossen, uiterwaarden, vochtige graslanden, bermen en akkerranden, op zeer voedselrijke bodems.

Algemeen

Krulzuring

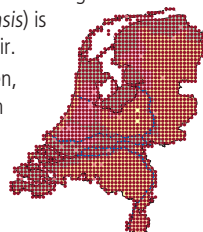
Rumex crispus

Overblijvende plant. 80 tot 150 cm. Apr.-sep.

Plant rechtop; bladeren lancetvormig, aan de voet versmald, langgesteeld, de onderste gewoonlijk gekroesd; bloeiwijze pluimvormig; bloemen in kransen, groen tot roodachtig; bloemblaadjes 3,5 tot 5,5 mm. lang wordend, eirond, met een krakelee-achtig patroon van verheven lijnen, niet getand, meestal alle drie met een grote knobbel. De kruising met Ridderzuring (Bermzuring, *R. x pratensis*) is algemeen tussen de ouders en intermediair.

Veel op braakliggend terrein, in graslanden, bermen, akkers en op dijken, ook o.a. aan droogvallende plassen, op vochtige, voedselrijke, verstoorde bodems, ook op stenige plaatsen, verdraagt wat zout.

Algemeen

Waterzuring

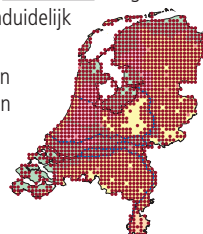
Rumex hydrolapathum

Overblijvende plant, vaak helofyt. 100 tot 150 cm. Jun.-aug.

Plant rechtop; grondstandige bladeren zeer groot, tot 1 m. lang, lancetvormig, meestal geleidelijk in een lange steel versmald, spits; stengelbladen veel kleiner; bloeiwijze pluimvormig, groen tot roodachtig; bloemblaadjes 5 tot 8 mm. lang wordend, eirond tot driehoekig, niet of onduidelijk getand, alle drie met een grote knobbel.

Aan oevers van sloten, kanalen, rivieren en plassen, in veenmoerassen, op drijfthillen, in rietlanden en in uiterwaarden, soms op muren aan het water, op voedselrijke, zoete standplaatsen.

Algemeen

Knoopkruid

Centaurea jacea

Overblijvende plant. 20 tot 120 cm. Mei-nov.

Plant rechtop, vaak vertakt, met spinragharen en gewone haren; bladeren zeer variabel: bochtig veerspletig tot gaafrandig maar de bovenste bladeren niet ingesneden, langwerpig tot lancetvormig; bloemhoofdjes eindstandig, 2 tot 5 cm, groot; bloemen roodpaars, zelden wit, de randbloemen al dan niet groter; omwindselbladen zeer variabel, bruin, vaak met kamvormig ingesneden rand, soms vrijwel geheel bruinvliezig. Een zinvolle opdeling is tot dusver moeilijk te maken; alleen subsp. *nigra* (foto rechts) lijkt anders.

Veel in bermen, op dijken, in graslanden, bosranden en andere grazige plekken, op droge, matig voedselrijke bodems. Tegenwoordig veel uitgezaaid in bermen, het valt nauwelijks meer uit te maken waar de soort nog echt wild is of niet.

Algemeen

Grote centaurie

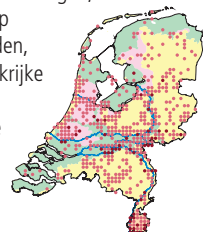
Centaurea scabiosa

Overblijvende plant. 40 tot 120 cm. Mei-okt.

Plant rechtop, vaak vertakt, met korte borstelharen en spinragharen; alle bladeren ingesneden, de onderste geveerd of veerdelig met lancetvormige slippen; de bovenste minstens gelobd; bloemhoofdjes eindstandig, 3 tot 5 cm, groot; bloemen roodpaars, de randbloemen altijd veel groter; omwindselbladen met omgekeerd V-vormig donker uiteinde dat kamvormig is ingesneden, verder groen.

In Zuid-Limburg wild in kalkgraslanden, holle wegen, grazige bermen en bosranden, ook wild op rivierdijken en in droge stroomdalgraslanden, op droge, warme, matig voedselarme, kalkrijke zandgrond of mergel. Door heel het land tegenwoordig uitgezaaid in gemeentelijke groenstroken en bermen; de natuurlijke verspreiding wordt daardoor vertroebeld.

Zeldzaam

Rijncentaurie

Centaurea stoebe

Overblijvende plant. 40 tot 100 cm. Jun.-sep.

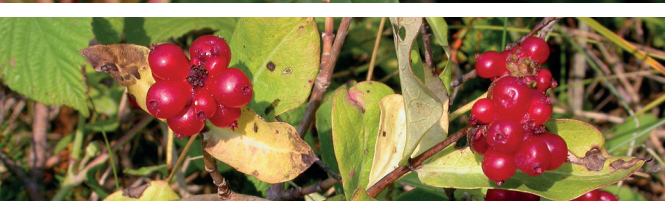
Plant rechtop, sterk vertakt, met spinragharen; onderste bladeren in een rozet, liervormig-veerdelig; stengelbladen veerdelig met lijnvormige slippen; bloeiwijze pluimvormig vertakt; bloemhoofdjes 0,5 tot 1 cm. groot; bloemen roodpaars, de randbloemen groter; omwindselbladen met omgekeerd V-vormig uiteinde dat kamvormig is ingesneden.

Mogelijk wild in een paar droge stroomdalgraslanden en grazige bermen, verder vooral in stedelijk gebied, op braakliggend terrein, in groenstroken en tussen bestrating, hier meestal uitgezaaid.

Zeldzaam, Gevoelig, uit Midden-Europa

KAMPERFOELIE - LONICERA

Heesters of houtige klimplanten; bloemen symmetrisch, met lange kroonbuis en ver naar buiten stekende meeldraden; bessen rood.

Rode kamperfoelie

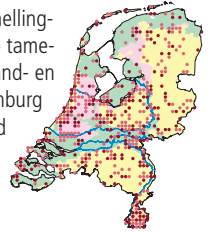
Lonicera xylosteum

Heester. 50 tot 200 cm. Apr.-jun.

Jonge twijgen roodbruin, behaard, later grijs, niet-windend; bladeren tegenoverstaand, elliptisch tot omgekeerd-eirond, gaafrandig, zacht behaard; bloemen in paren in de bladoksels, 1 tot 1,5 cm. groot, geelwit, tweelippig, viltig behaard; bessen rood, bolvormig, twee bij elkaar.

Het meest in duinbossen, landgoederen, hellingbossen, bosranden, heggen en parken, op tamelijk droge, matig voedselarme, kalkrijke zand- en mergelbodems. Wellicht alleen in Zuid-Limburg oorspronkelijk inheems; door het hele land veel aangeplant en verwilderd.

Zeldzaam

Wilde kamperfoelie

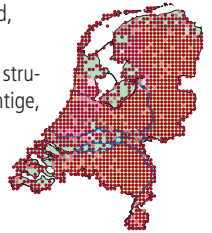
Lonicera periclymenum

Overblijvende, houtige, klimmende en windende of liggende niet-windende plant. Tot 3 m. Mei-okt.

Jonge twijgen vaak rood, behaard, later grijs; bladeren tegenoverstaand, omgekeerd-eirond tot langwerpig, gaafrandig, behaard of kaal; bloemen in compacte hoofdjes, 4 tot 5 cm. groot, geel of wit tot rozerood (vooral in knop), tweelippig; kroonbuis met klierharen; bessen rood, bolvormig, in een compact hoofdje.

Vooral in bossen, bosranden, houtwallen, struwelen en duingebieden, op droge tot vochtige, vaak voedselarme, soms kalkhoudende, humeuze bodems, ook op stenige plekken.

Algemeen

FAZANTENBES - LEYCESTERIA

Fazantenbes

Leycesteria formosa

Heester. Tot 4 m. Mei-okt.

Twijgen stijf rechtop, maar aan de top overhangend, hol, groen, kaal; bladeren tegenoverstaand, langwerpig-eirond, toegespitst, soms gelobd, kort behaard, ook met klierharen; bloeiwijze aarvormig, hangend, 3 tot 15 cm. lang; bloemen trechtervormig, wit tot roze, ± 1,5 cm. lang, in de oksels van donkerrode schutbladen, dicht bezet met klierharen; bessen rood tot paars, 6 tot 8 mm. groot.

Vooral in stedelijke gebieden, tussen straatstenen, in groenstroken, volkstuinten, parken en plantsoenen, aangeplant en verwilderd.

Zeldzaam, uit China en de Himalaya

